

غربه شرق اثراری

کوپریلی زاده محمد فؤاد : تورك ادبیاتی تاریخی — ایکی کتاب ، بوک جمده ۹۶ +
۲۱۶ صحیفه - استانبول ، مطبعه عامره ، برنجی جلد ۱۹۲۰ ، ایکنجی جلد ۱۹۲۱

موجود لسانلرک برچونعی میاننده ، ادبیات تاریخی بوکونه قادر اک آز معلوم اولان لسانلردن بری ، تورکجه در . بوکیفیت ، برنجی درجه ده ، بوخصوصه هاندشایان اعتماد وشموللی اثرلرک تماما غیر موجود اولمه سندن ایلری کلیر . غربه کلنجه ، تورك کتابیاتنک هیأت مجموعه سندن بعض قسملری مفصل تدقیقاته معروض بر اقلیمشدر ؛ مثلاً هانمر پورغشتالک « عثمانلی ادبیاتی تاریخی » ایله « گیب » ک « اشعار عثمانیه تاریخی » ، عثمانلی ادبیاتنه متعلق ایکی اثر اولدقاری حالده ، منحصرأ « أشعار ادبیه » قسمنه تخصیص ایدیلشدر . شرقده کی آثار ایسه داها پارلاق بروضمیتده دکلدن . بوکتابلر منفرد تورك جنسلرینک و از جمله عثمانلیرک ادبیاتی تدقیقه انحصار ایتکده اولدقاری کی ، باخصوص هان هپسی تنقیدی مساعی دن محرومیت کی پک عظیم برقصور ایله ده معلولدرلر . بونلر ، « تذکره شعراء لر کی ، شاعرك حیاتی حقنده آز چوق مفصل معلومات ایله نمونه اولارق برقاچ منفرد منظومه دن باشقه برشیئی احتوا ایتمه مکده درلر . بو اثرلرده « اجنبی تأثیراتی ، ادبیاتده موجود مختلف جریانلر ، لسان وشاعرك لسانی طرز استمالی » ، الح... حقنده هیچ بر معلومات موجود دکلدن . شرقده کی بوتون بوناقص اثرلره مقابل ، استانبول دارالفنونی تورك ادبیاتی تاریخی مدرس مشهوری کوپریلی زاده محمد فؤاد بکک نشر ایتمش اولدینی اثر ، تمامیه خصوصی بر ماهیتی حائزدر . بو اثر ، « آدریاتیک دکزی ساحلرندن چین حدودلرینه قادر اوزانان واسع بر ساحه ده داغیلمش اولان مختلف تورك جنسلرینک » عمومی ادبیات تاریخیدر . بوندن آکلاشیلورکه ، مؤلف ، تورك ادبیاتی ، مبدألرندن بوکونه قادر ، مختلف تورك جنسلرینک ادبیاتلری

آرا سندنہ کی شمولی منا۔ سبتلری دائما کوز اوکنده بولوندور مق صورتیله وبوساحده شیمدی به قادر یاپیلان تدقیقاته استناد ایدمک تدقیق ایتمکده در . بو، او قادر واسع برتبع زمینی درکه، یالکز برتک شخص طرفندن تدقیق ایدیله سی، همان غیر ممکن کبی کورو نمکده در . مع مافیله، مؤلفک بوکونه قادر انتشار ایدن اثرلری، از جمله «تورک ادبیاتنده ایلک متصوفلر» آدی بویوک اثری، «تورک ادبیاتی تاریخنده اصول» حقنده کی تبیی، «آناطولی تاریخ دینسی» حقنده کی تدقیقاتی، اونک بو بویوک وپک مشکل مساعی بی موفقیتله باشاره جغنی تکفل ایتمکده درلر . فوآد بکه کوره تورک ادبیاتی اوچ دوره به آیرمق ایجاب ایدر : برنجی دوره، باشلانغیچدن اسلامیتک تورکر طرفندن قبولنه قادر یعنی «قبل الاسلام» دوره در . ایکنجی دوره، «اسلامیت» دوریدر ؛ اوچنچی دوره ایسه ادبیاتک غرب تأثیری آلتنده بولوندینی دوردر . بو اثردن شمدی به قادر ایکی کتاب انتشار ایتشدر . دورت مبعی احتوا ایدن برنجی کتاب «قبل الاسلام» دوردن باحثدر . مؤلف توزک حرشک باشلانغیچنی، تورک عتیقیاتک بو کونه قادر اولان محصوللرینه استناداً تدقیق ایدیور . اوله، اسکی تورکرک دینی عقیده لری، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مؤسسہ لری، عادت و طبیعتلری، صنعت و علم ساخه سندنہ کی ابتدائی مساعیلری، لسانلری و مختلف یازیلری مفصلاً تدقیق ایدیلکده در . بونی، تورکرک ملی داستانلری حقنده کی فصل تعقیب ایدیور . مؤلف بومبجده داستانلرک «اک اسکی شکلریله اسلامیت تأثیری آلتنده آلدقیری اک یبی شکلریخی» بیلدیریور . کتاب «اک اسکی شاعرلریله اثرلرندن»، «اک اسکی ادبی شکللریله وزلرندن باحث» بومبجده نهایت بولویور . ایکنجی کتاب اسلامیت دورنده کی تورک ادبیاتندن باحثدر . مؤلف اوله (مبحث ۵) تورکرک اسلام خلیفہ لریله اولان اک اسکی مناسبتلریخی تدقیق کیریشہ رک، کلام، فقه، تاریخ، جغرافیاء فلسفہ، الخ ... کی علوم اسلامیہ حقنده واقفانه قیصہ بر خلاصہ یاپیور . بونی تعقیب ایدن مبعیله اک مهم ایکی اسلام ادبیاتی، عرب و عجم ادبیاتلری حقنده قیصہ جه ایضاحات ویریور ؛ یدنجی مبعیله تصوفک هر ایکی اسلام ادبیاتی اوزرینه اولان تأثیراتندن و صوک مبعیله ایسه عرب و عجم ادبیاتندنہ کی اشکال و اوزاندن بحث ایدیلکده در .

بویکی کتابک محتویاتی خلاصہ بیان ایتدک . بوقیصہ مقاله جک نہ مختلف خصوصات حقنده تفصیلاته کیریشمکده، ونه مؤلفک نہ صورتله بومباحی تدقیق ایتدیکنک مفصلاً بیانہ

مساعد دکلدر . اثرک بعض قسملرینه بعض علاولر یایله بیلیر؛ ویا بعض خصوصلرده ، مثلاً هنوز پک آز تدقیق ایدیلن تورک عتیقاتی ساحه - سنده - که ، فکرجه، بو مسئلهه عاند روس اثرلرندن پک آز استفاده ایدیلشدر - باشقه باشقه مطالعات سرد ایدیله بیلیر . فقط بونلر، اصلاً، بو بویوک تتبع محصولنک قیمتی آزالته حق بویوک نقصانلردن صایلاماز؛ بوکا مقابل، موضوعلرک مه تودیک بر ترتیب داخلنه آلیمه سی ، الک مهم موضوعلرک سطحی و فرعی اولانلرندن داوما تفریق و تجرید ایدیله سی، اثرک واضح و قولای آکلاشیلیر بر اسلوب ایاه یازیلش اولماسی ، مؤلفنه بویوک بر شرف بخش ایتمکده در . مختلف تورک جنسلرینک ادبیات تاریخلی حقننده بیلدکلمزی کاملاً خلاصه ایدن بو اثر، یالکز متبع و علملر ایچین دکل؛ بواسکی ملتلرک حرثیله یقیندن علاقه دار اولان هر کس ایچین الزم بر هر خدمتی کوره جکلدر .

[« Mog. B. II, 1-2, 1923-1925, S. 167 » ده « پروفور قره لیتس » طرفندن یازیلان بو مقاله کوریللی زاده احمد جمال پک طرفندن ترجمه ایدیلشدر] .

مؤلفنک تدقیقات و تتبعاتی و اثرلرینک طرز تحریری والده ایتدیکی وثائیک صورت تحلیلی، اولکی نشریاتیه دخی معلومدر . « تورک » دنیلدیکی زمان تکمیل آناتولی و آسیا تورکلرینی قصد ایتمکده در . او ، بونکله، یالکز عثمانلی تورکلرینی قصد ایتمور .

برنجی کتابی قبل الاسلام تورک ادبیاتندن و تورکلرک مدنیت قدیمه سندن، اعتقادلرندن، دینلرندن ، حیات اجتماعیه لرندن باحثدر ؛ و اک اسکی تورک لهجه لرینی ، تورک لسانیاتی و [اویغور ، رون] حروفاتی تدقیق و بونلر حقننده کی مسائلی ذکر ایدر . برنجی کتابک ۵۶ - ۷۵ صحیفه لری تورکلرک ملی دستا نلرینی، اوغوزلر ، توکیولرک ، اویغورلرک منقبه لرینی و صوک قسمی ایسه ادبی عنعنه لری تدقیق ایدر .

ایکنجی کتابک برنجی مبحثی بعدالاسلام تورک ادبیاتی یعنی تورک-اسلام ادبیاتنک اساسلرینی آراشدیرر و تدقیق ایدر . بو قسمده اسلام فلسفه سی، الهیاتی، علم تاریخی قیصه بر چرچیوه ایچنه آلینه رق تدقیق ایدیلکده در . ایکنجی مبحثی عرب و عجملرده ادبیاتک انکشافندن ، و اوچنجی مبحثی بونلرده کی وزن و عروضدن بحث ایدر . مؤلف تورک ادبیاتی تاریخنده اوچ مهم وقعه تاریخیه نک وجودینی یعنی اولاً قبل الاسلام وثانیاً بعدالاسلام اسلام تأثیری آلتنده کی ادبیات و مدنیتی ، اوچنجیسنده ایسه آروپا مدنیتنک اجرای تأثیرینی قید ایدر .

اشبو ایکی کتابک، هر نه قدر، مؤلف طرفندن تقریر نوطاری اولوق اوزره وجوده کتیریلش اولدینی ذکر ایدیلور ایسه ده، احتوا ایله دیکی مباحث مهمه و متنوعه، بونک برنوط دفترندن زیاده معلوماتی حاوی اولدینی و بناءً علیه باشلی باشنه بر اثر عد ایدیله سی لازمکه چکنی کویستر-مکده در. برنجی کتاب هر نه قدر بزرجه ده معلوم اولان تورک آثار عتیقه سی حقنده کی معلوماتی اعطا ایلور ایسه ده، بحث ایله دیکی موادک تنوعی و مباحثک صورت تقسیمیی و وقوعاتک جانلی بر طرزده تحریری، کتابک قیمتی آرتدیرمقده در. باخصوص، شرق ادبیاتی حقنده مؤلفک درین وقوفی و بو خصوصه کی بیلوغر ایاپه دائر اعطا ایلدیکی معلومات، بر آوروپالی عالم ایچونده مهم عد ایدیلکه سزادر و استفاده سنی موجبدر. اک شایان دقت نقطه شودرکه، مؤلف، بو اثریله، تورک مؤرخلرینه بوکی اثرلرده تعقیبی لازم یکی اصوللری کویستر مکده و بو خصوصه آثار وجوده کتیریله سی تشویق ایتمکده در.

[«Olz, 1923» ده پروفورودوق تور «ژ.ه. مورتان» طرفندن نشر ایدیلان بومقاله، مبارک غالب بک طرفندن ترجمه ایدیلشدر].

هبة الحقایق : ناشری نجیب عاصم — ایکی قسمدن مرکب، برنجی قسم تنقیدی نسخه، ۱۱۲ صحیفه؛ ایکنجی قسم متن، ۵۵ صحیفه — استانبول، مطبعة عامره، ۱۳۳۴

استانبول دارالفنونی تورک لسانیاتی مدرسی نجیب عاصم بک، بو یکی او یغورجه متنی افکار عمومییه عرض ایتدی. «کهله تی سه مله» نک یدنجی جلدنده «بال حسن اوغلی» امضاسیله اثرک بو یوک قسمنی برمدخل ایله برابر نشر ایتدیکی کبی، بالاخره ده المزده کی نسخه یی وجوده کتیردی. متن، آیاصوفیا کتبخانه سنده قاتالوغ نومروسی ۴۷۵۷، لغتار قسمی — «برنجی سلطان محمود» ک وقفنه هاند برقولکسیون یازمه سنی احتوا ایدیلور. بویازمه، «هبة الحقایق» دن ماعدا، «میرحیدر مجذوب» ک «محزن اسراز» ی ایله، «سکاکی» و «لطیف» نک چاغتای لساننده منظومه لرینه حاویدر. «هبة الحقایق» ک متنی سطحی بر او یغور یازسیله یازیلشدر. هر برسطرک آتنده عربجه حرفلره برترانسکرپسیون موجوددرکه، او یغورجه متن ایله تمامیه توافق ایتیلور. موجود انحرافلر، فکر محجه، یالکز مستسخک دالغیناقتندن متولد دکدر؛ برقاچ او یغورجه کلمه پک غیر واضح یاریلش اولوب، اکثریتله عجمجه لغتارک موجودیتله ده قابل ایضاحدر. ناشرک ایضاحاتنه باقیلیرسه، یازمه کاملاً برالدن حقیقمشدر.

یازمه نك آلتنده شو تاریخ واردر : استانبول ، ۱۷ ذی القعدة ۸۸۳ هـ - ۳۰ کانون ثانی ۱۴۸۰ . استنساخ ایدن ذاتك اسمی : شیخزاده عبدالرزاق باخشی [۱] .
 «هبة الحقایق» دیداقتیک - تلمیمی بر منظومه در. اثر كمالی خلاصه شودر : مدخل تحمید ایله باشلار [مصراع ۱ - ۲۰]؛ بونی نعت پیغمبری [مصراع ۲۱ - ۳۰] وایلك درت خلیفه نك نعتاری تعقیب ایدر [مصراع ۳۱ - ۳۴] . خلفای راشدینك مدحندن مؤلفك سنی اولدینی آ کلاشیلدور . بونی متعاقب « داد سپهسالاریك » نامنده برذانه عاقد قصیده باشلار [مصراع ۳۹ - ۶۶] كه ، « شاه » عنوانیه خطاب ایدیلان بو ذاتك مبالغهلی سوزلرله اوزون اوزادییه تصویر ایدلمكده در . اثرده بالتخصیص بو ذاته اتحاف ایدیلشدن [مصراع ۶۷ - ۶۸] .

داد اسپهسالار بك اوچون بوكیتاب چیقارتیم آچوزده آتی قالسوتوب
 اتحاف فصلی ۷۸ نجی مصراع قادار اوزانیور ، اوندن صو کرا اصل متن باشلایور . برنجی فصل علمك فائده سندن وجهلك مضرتندن باحدر [مصراع ۷۹ - ۱۲۴] . اکثریسی پراکنده حکمیات اولوب اکثریا متخالف فکرلری احتوا ایتمکده درلر . و حکمیانده ، الكجوق ، بالکز « حدیث » لر شرح و تفصیل ایدلمکده حتی هر دفعه سنده عربجه متنلری ده ذکر اولونمقده در . ایکنجی مبحث « حفظ لسان » حقنده در [مصراع ۱۲۵ - ۱۷۲] . اوچنجی فصل دنیانك فانی و متحول اولدیفنه داژدر [مصراع ۱۷۳ - ۲۲۰] ؛ دردنجی فصل ، « سیخا و بخل » حقنده در [مصراع ۲۲۱ - ۲۶۰] . متباقی تقسیمات رابطهلی دکدر ؛ اکثریا مبحثلرک سرنامه لری اکیسینکدر . اثرک محتویاتنه نظراً شو فصللر تفریق ایدلمکده در : کبر و تواضع [مصراع ۲۶۱ - ۲۸۸] ، مشکلمسندلك و احتراض [مصراع ۲۸۹ - ۳۱۶] . سرنامه سی اولان ایلك فصل مکارم اخلاق دن باحدر [مصراع ۳۱۷ - ۳۵۲] . اسلوبه بر نمونه وعینی زمانده « هبة الحقایق » ك بولوندینی یو كسك اخلاقی سویه بر دلیل اولق اوزره شو . مصراع لری درج ایدیورم [مصراع ۳۲۱ - ۳۳۴] .

موسولمان غه موشفیق بولوب . مهر بان	سنگا ساندوغونك نی موسولمان غه - ان
جفا قیلد اجینك غه یانوت قیل وفا	آری ماس نیجه یوساقان بیرلاقان
یاراغ ایق آشینك نی کیشی کایدور	یاراغ بولساك اوفراغ یالینك نی بوتور
کوچ ایمكاك تكور ما کیشی کافلی	اکر تیکسا ایمكاك کیشی تین کوتور

[۱] «بخشی» کله سی حقنده باقکنز : رادلوف 1445/46 . Versuch e. wörterb. IV. SP .

[۲] مصراع لر طرفدن نومرولمشدر . نجیب عاصم بك طبعنده مع التأسف نومرو یوقدر .

آسیز قلغان ارکاسن ادکوقیل آ
 اکر کیلسا ایرتین سنکا ادکولوک
 کرم نینک باشی بوایورور کات بیل آ
 اوکوش قیل اول ایر نینک ناسین تیلا
 عداوت کوکینی قازیب کس کوچور
 یازوغ لوق کیشی نینک یازوغین کچور

« مسلمانان قارشی . شفق ومهربان اول، کندی حقه کده کی تصور لر کی هر هانکی بر مسلمان
 حقنندهده تصورایت؛ سکا قارشی جفا کار اولانه وفا کار اول؛ قانی قانله نه قادر بیقاسه ک
 ینه تمیز اولماز . سکا یاریان یملکری همجنسنهده بخش ایت؛ اکر مقتدرسه ک جزئی اولان
 اجرتکی تامللا (؟) . هیچ کیمسه یه اضطراب ویرمه ، اکر برنی اضطرابه دوشمش
 کورورسه ک او اضطرابی اوندن رفع ایت؛ فنا معامله ایدنه قارشی اییلکله مقابله ایت؛
 بو، عالیجنابلنگ باشلانفجیدر، بونی ابی بیل ! . اکر بریسندن سکا اییلک کلیرسه او آدمک
 مدح وثناسنی تزید ایت و (اونی) آرزو ایت؛ کناهاکارک کناهی اوکا عفو ایت ،
 دشمنلک کوکنی ازاله ایت ، اونی کس و اخراج ایت ! »

خارجاً ایریلش اولان ایلک مبحث « نوع دیگر »، مختلف مصراعرلدن مرکب اولارق،
 مختلف حکمیاتی احتوا ایدیور [مصراع ۳۵۳ - ۴۲۰] . اوزمانک احوالنه عاقد اولان
 شدتلی تنقید شایان دقتدر [مصراع ۳۹۳ - ۴۰۰] :

غریب ایردی اسلام غریب بولدی باز	عبادت ریا بولدی عابد ماجاز
خرابات اورامی بولوپ آبه دان	خراب بولدی مسجد بودون بی نماز
عمل قویدی عالم زاهد زوهد وراع	عاریف رقص چیقاردی آبور خوش سماع
بیادع تین بیغیلی کیشی قالدی	آینک کونده آرتاتورر بوپیداع

« اسلامیت غریب ایدی تکرار غریب اولدی . عبادت ریا اولدی ، عابد (لرده)
 مقلد اولدی . خرابات ایصال ایدن یول غلبه لیکلاشدق دن سوکرا مسجد وملت بی نماز اولدی .
 عالم عملی ترک ایتدی . زاهدده زهدورعدن واز کچدی . عارف رقص چیقاردی و خوش
 نغمه لر تغنی ایتدی [۱] . ضلالتدن اورکن کیمسه قالمادی ، بوندن دولایی هر کون
 ضلالتلر چو فالغه باشلادی . »

متعاقباً مؤلف دنیا ده کی اشیانک فانیلکندن بحث ایدره ک [مصراع ۴۲۱ - ۴۴۸]
 دنیا نیک تکدییره مستحق اولمادیغی ، چونکه هر شینک خالقک یدقدرتنده اولان مقدراته
 باغلی اولدیغی اشارة ایدیور [مصراع ۴۴۹ - ۴۶۰] . کتابک صوکنده بر خاتمه واردرکه
 [مصراع ۴۶۱ - ۴۸۰] . بو خاتمه ده مؤلف اسمینی شوپله ذکر ایدیور :

[۱] فقره معین رشخصیتیه خطاب ایدیور حسنی ویرمکده دره .

ادیب احمد آتیم ادب پند سوزوم سوزوم موندنا قاور بارور بوارزوم
 اثری ایچین «بوتورکجه کتاب . مصراع ۴۶۹» ی قارئلره هدییه اوله رق تقدیم ایتدیکنی
 وکندیسنه رحمته وسیله اولماسنی رجا ایدیور؛ و ۴۸۰ مصراعدن متشکل اولان کتاب بونکله
 نهایت بولویور. فقط بونی تعقیباً مؤخر مؤلفلره عائد داها قیصه اوچ منظومه کلیور [مصراع
 ۴۸۱ - ۵۰۶]. بو منظومه لر «هبة الحقایق» مؤلفی حقنده چوق شایان دقت معلومات
 ویرمکده در. بالخاصه بونلرک اوچنجیسینک مؤلفی «ارسلان خواجه ترخان» در. ناشرک،
 مع الاسف منبع تعیین ایتهدن، ویردیکی معلوماته کوره «ارسلان خواجه ترخان» تیور
 دورینه یعنی هجری دو قوزنجی عصره عائد امیرلردن بری در [۱].
 بوذیلی منظومه لر اولماش اولسه یدی، «هبة الحقایق» مؤلفی «ادیب احمد» ک شخصیتی حقنده
 هیچ رمعلوماته مالک اولمایا حقدق؛ حتی بالذات اثرینک عنوانی بیله بزه معلوم اولمایا حقدی.
 بونی آنجاق «۴۹۳ - ۴۹۴» مصراعلردن اوکره نیورز:

کیتابی نینک آتی ابرور ایه اول آقاییق عبارت آراب تین اوشول
 مؤلفی آنادن دوغمه اعما ایش ، [مصراع ۴۸۱] ، اک بویوک ادیلر صیراسنده
 صایلیرمش : «ادیبلر ادیبی فاضلر باشی» [مصراع ۴۸۵]؛ بدری «محمود» [مصراع ۴۹۱]،
 کندیمی ایسه «احمد» تسمیه اولونورمش ؛ هرایکیسی ده «یوکنناک» لی ایشلر :

اناسی آتی محمودی یوکنناکی ادیب احمد اوغلی یوق اول هیچ شکی
 اثری کاشغر لساننده یازیلشدر [مصراع : ۴۹۵ - ۶]
 تمامی ازور کاشغاری تیل بیلا آیتیمس ادیب ریقائی تیل بیلا
 «کاشغرجه» بیله نلر مؤلفک سوزلریخی کلا یابیلرلر: «اکر بیلسه کاشغار تیلین از کیشی»
 بیلور اول ادیب نینک نه کیم آیشی». [مصراع : ۴۹۷ - ۸] اثری اون درت بابدن عبارتدر:
 «توزاتی [۲] بو اون تورتاب ایچرا سوزی» [مصراع ۴۸۲]. مؤلف ایله اثری حقنده
 اوکره ندکلر من بوندن عبارتدر.

«احمد» ک محل تولدی اولان «یوکنناک» ک کندیسنجه مجهول اولدیغنی مؤلف اعتراف
 ایدیور. بو اثرده اسم ایکی دفعه ذکر ایدیلور. برنجی دفعه «یوکنناک - یوغناک»، ایکنجی
 دفعه «یوکنناکی - یوغناکی». شوکا قائم که، بو، «یاقوت» ده «معجم البلدان» ج ۴ ،
 ص [۱۰۴۴] ده ذکر ایدیلن «یوغناک» شهری ایله عینی در. بو محل اسمی «سمعانی» نک

[۱] نقیدلی طبع ، ص ۱۱ ، آشاغیدن ۸ نجی سطر
 [۲] اوغور یازیسنده بوله در ؛ عربجه ترانسکرپسیونده یا کلپش اولارق : «توزاتیم»

« کتاب الانساب » نده [ص ۶۰۳ ، س ۱۴] ده عینی شکلده حتی قطعی اشارات صوتیه بی حائر اولارق مذکوردر . عربجه « یوغنک » پک اعلی تورکجه « یوکناک » اوله بیلیر . K لاحقہ سی مصرع ۴۹۱ و ۴۹۲ ده کی قافیہ دولایسیله کلشدر . « یوکنک » و « یوکناک » شکلبری وزن ضرورتی دولایسیله « یوغنک » و « یوغنکی » دن حصوله کلشدر . مصرع ۴۹۱ ده بویله برتحریفه قطعاً لزوم وارددر . مصرع ۴۸۹ ده آهنگ ایجابی شایان آرزودر . « یاقوت » و « سمعانی » به کوره « یوغنک = یوکناک » سمرقند حوالیسینده برحکک اسمیدر . مؤلفک یاشادینی زمان حقنده کی معلوما تمز مع التأسف پک مبهمدر : بو خصوصده اک مهم کیفیت ، « دادسپسالار » بکک ، که اثر بوذاته آنحاف ایدیلشدر - شخصیتی تعین ایتمکدر . بومسئله بی ناشر اهمیتله تدقیق ایتمشدر . ناشرک نتیجه تدقیقاتی خلاصه شودر : شرقده کی بویوک تورک حکمدارلری آراسنده بواسمه برذاتک موجودتی بینمور؛ دیمک که بوذات شرقی تورکستانک کوچوک ایالت بکلری آراسنده آرانمه لیدر . ناشر ، هجری آلتنجی عصرک ایکنجی نصفنده یاشایان « رشیدالوطواط » ک [۱] « جواهرالقلاند وزواهر [۲] الفرائد » آدلی انشا کتایبده « طغرل قلیبیچ اسفہسالار بک بن شجاع محمد بن الحسن » اسمنده بر آدامه تصادف ایدرک بوذاتک اولجه ذکر ایدیلهن « سپسالار بک » اولدیغنی ظن ایدیور . هر نه قادار « الوطواط » ک ذکر ایدیکي « امیر » ک ایالتی ذکر ایدیلور سه ده ، ناشر بونی کاشغر حوالیسینده آرامق مجبوریتنده بولوندیغنی ظننده در . بو تخمین ، « هبة الحقایق » ک هجری آلتنجی عصرک نهایترنده وجوده کلدیکنی قبول ایتمک ایچون یکانه استنادکاه تشکیل ایتمکده در .

کوپریلی زاده محمد فواد بکک شفاهی بیاناتندن ، موعی الیهک اخیراً پارس کتبخانه ملیسنک یازمه قولکسیونلری آراسنده « هبة الحقایق » ک مؤلفی حقنده مهم معلوماته تصادف ایدیکي کلاشیلده قنده در . بومعلوماته نظراً ، مؤلفک یاشادینی تاریخ ، نجیب عاصم بکک ظن ایدیکندن چوق اسکیدر . آلدده ایدیلان بومعلوماتک بر آن اول نشر ایدیله سی شایان آرزودر . فقط اوزمانه قادار ، یالکیز شوراسنی اشارت ایدیم که ، « سمعانی » (ص ۶۰۳) ده « ابو حامد احمد بن ابی احمد یوغنکی » اسمنده برذات مذکوردر . « سمعانی » به کوره بوذات « صاحب بن

[۱] « براون » ک ایران ادبیاتی تاریخنده « فردوسیدن شمعی به قادار » قسمنه باقکز : ۳۳۰

ومتعاقب ؛ ایران فیلولوژیسی ، ج ۲ ، ص ۲۵۹ - ۲۶۰

[۲] ناشر « زواید » شکلنده کوستریور .

سلم البلخی ، عبدالرحمن بن حبيب البغدادی، ابی اسحق ابراهیم بن اسحق السمرقندی «دن روایت اتمش دره بوکا مقابل، بوندن روایت ایدن نردن» عبدالله بن مسعود بن کامل السمرقندی ذکر اولونمقده در . «سمعی» به نظراً (آ ۹۴) «صاحب بن سلم البلخی»، «یحی بن معاذ الرازی» نك معاصری اولارق ذکر ایدیلدیکندن - بوذاتک ۲۵۸ هـ تاریخنده وفات ایتدیکنی بیلورز [۱] - «احمد الیوغنکی» نك ده نهایت ۳ نحی عصر هجرینک صوکلرینه ودردنجی عصر هجرینک ایلك نصفه دوغرو یا شامانی لازم کلیور.

یا لکیز اسم ونسبت عینقندن باشقا دیگر سبیلر بولونمادینی مدنجبه، «سمعی» ده ذکر ایدیلن «احمد» ایله «هبة الحقایق» مؤلفنک عینی ذات اولدینی ادعا اتمکجه جسارت ایدمم . فقط بو کیفیت هر هانکی برشکلده کسب قوت ایدرسه، اوزمان «هبة الحقایق» ک تاریخ تألیفی، ناشرک فرض ایتدیکی زماندن تقریباً ۳ عصر اوله ارجاع اتمک مجبورتی حاصل اولاجنی شبهه سزدر .

«هبة الحقایق» المزده کی شکل ایله شبهه سز نا تمام برپارچه در . [مصراع ۴۸۲] دن بیلورز که اثری بدایتده ۱۴ بابی احتوا ایدیورمش ؛ حالبوکه شیمدیکی شکلیله یا لکیز یکدیکندن وانجا آریلش ۶ باب موجود اولدیغنی کوریورز؛ بونده مدخل ایله خاتمه داخل دکدر . آیصوفیا یازمه سی ، ناشرک بزه تأمین ایتدیکنه نظراً ، خارجاً تاممیه اکسیکسز کوروندیکندن اکسیک برنسخه یا ستناداً یازیلدیغنی اکلایشیلورز . بولوندیغنی شکلیله موجود «ایضاً» لفظنک هیچ رسبب موجودیتی بولونمادیغنه نظراً، هیچ اولمازسه ذیلی برمنظومه نك نقصان اولدیغنی در حال میدانه چیقار [مصراع ۴۸۱ دن اول] .

«هبة الحقایق» ک شکل ادیسی، ملی تورک شکل ایله عرب-عجم شکلنک مزوجندن عبارتدر . برنجیسی هجائی-صوتی دستور ایله، قطعه تشکیلا ایله، قافیه نك بغض خصوصیتلری ایله، ایکنجیسی ایسه quantité یعنی عددلر ایله تثبیت ایدیلشدر . هجا عددی ثابت اولوب بلا استثنای اون بردر . کوزه چاریان استثنالر شبهه سز متنک بوزوقلغندن ایلری کلیور . آلتنجی هجا علی الاصول برکله نك نهایتی تشکیل ایدیور . ثابت ۶-۵ تقسیماتلی ۱۱ هجائی نظملره، مختلف تورک جنسلرینک خلقیاتی محصوللرنده تصادف ایدیلکده در . بوندن طولانی چوق اسکی وابتدائی اولارق تلقی ایدیله لیدر [۲] .

[۱] یا قوتک انده قسنه باقیکز .

[۲] مفصل ایضاحات آلمق ایچین Ze Studjo'w nad forma Poezji ludow tureckich

آدلی اثرمه باقیکز : قراقوو ، ۱۹۲۲ ، ص ۲۱ و متعاقب

quantité رلری دیکشیک اولارق کورونویور . بیتدہ کی بعض ہجائز ومثلاً ۱ ، ۴ ، ۷ و ۱۰ نجی ہجائز آجیق براقیلمش اولمالیدر . عجملرک بحر متقاربی نوعندن قیصاھجاری تمثیل ایتمکدہدرلر . دیگر بالعموم ہجائز تمامیلہ بردر . قطعہلر عجم رباعیاری کی اباا قافیہلی درت مصراعدن مرکبدر . فقط اک یکی عثمانلی «مانی» لرنده، قازان «جیر» لریلہ آلتای « قوشون » لرنده اولدینی کی « هبة الخفاق » ك شه ماسی شو صورتلہدر :

u x x	u x x		u x x	u x (a)
u x x	u x x		u x x	u x (a)
u x x	u x x		u x x	u x (b)
u x x	u x x		u x x	u x (a)

u آجیق، x متجانس ہجایی کوسترر؛ منتظماً موجود اولان کلہ نہایتنی کوستردیکی کی عینی زماندہدہ قیصہ برتوقی (دوزاق)، (a) عینی قافیہلری، (b) قافیہ سزمصرع نہایتلرنی کوسترر . آساعیدہ کی قطعہنی بوخصوصہ مثال اولارق ذکر ایدیورم (بیت ۱۹۷-۲۰۰) :

نیجہ بیرباز ازدی		سیغیش ماز آری
اری باردی قالدی		قوروغ ناک ییری
نجیا دانا اردی		نجایفلاسوف
قانی بوکون آنلار		مینکیندا ییری

«نیجہ یر وار ایردی کہ آدملری (عددلری دولایسییلہ) یر بولامازلردی : انسانلر غایب اولدیلر و اویر قوب قورو قالدی [۱]؛ نیجہ طالمیر واردی، نیجہ فیلسوفلر ! . . . بوکون نرہدہ ؟ بیکدہ بری ..»

بو سیستمک تقرعاتی ایچین بعض ایضاحات داھا ویرمک لازم کلیور . ہجاعددی ، اوتدہ بریدہ اورتہدن خذف ایتمک صورتیلہ تقریر ایتمکدہدر : مصرع ۸۱ ، ۱۱۹ « بیلنور < بیلنور » ؛ مصرع ۱۹۵ : « اسلور < آسالور » ؛ مصرع ۱۴۶ : کوتازلور < کوتازلور » ؛ مصرع ۱۸۸ : « قاتلان < قاتیلان » ؛ مصرع ۲۵۰ : « الکی < الکی » ؛ مصرع ۲۰۲ : « الکین (آلت، الایلہ) < الکین » ؛ مصرع ۱۰۵ : « بیلدورور < بیلدورور » ؛ مصرع ۲۶۵ : « بیرلور < بیریلور » ؛ مصرع ۲۸۳ : « اسینغ ی نیمیش

[۱] ابن خلدون مقدمہ سندہ کی ایضاحاتہ بافیکر : [مقدمہ ، بیروت ۱۸۷۹] ، ص ۳۳۴ ، طرغ ۱۴ ومتعاقب ؛ بومقدمہ بہ نظرأ : « ترك ایدیلن یرلدہ منبعلر قورودی » .

< اسیغی نایمش »؛ مصرع ۲۰۳: «تاتریب < تاتریب »؛ مصرع ۳۶۳: «ساغیب < ساغیب »؛ مصرع ۴۵۱: « سانچلور < سانچلور » و الخ . . .
 بوتون بو مثالزده، ایکی قوتلی هجا ایله چورلمش اولان خفیف و آجیق هجا حذف ایدیلشدن. بالخاصه اوچ هجالی کله لرده و بر برینه یاقین اولان l, n, r صوتلارنده، بویله بر حذف، ادبی رکیفه مستند اولمایوب، ضرورت وزن ایله علاقه سی اولمادینی حالده صیق صیق تکرر ایدن «فونه تیک» بر حادته در.

هجا صوکلرنده کی چیفت صامتار آیری بر هجا وجوده کتیره من (او حالده عجمجه دن فرقلی)، مثلاً « بخت » کی (مصرع ۲۲۰). یعنی « بخت » کله سی بر هجایدر؛ « شهد »، « زهر » مصرع ۲۰۴؛ « زهد » مصرع ۳۹۷؛ « رقص » مصرع ۳۹۸؛ « عدل » مصرع ۶۰. صامتله نهایت بولان و کندیسو صائت ایله باشلایان بر کله نی تعقیب ایدن کله نك صوکل هجاسی قیصه تلقی اولونور. مثلاً « بار اردی: بار اردی. بو، تور کجه ده صا غلام بر صائتک آرا ده بولونمامسندن ایلری کلیر.

بر قاچ یرده «دوراق» آلتنجی هجان صوکر کله نك آراسنه کیره؛ مثلاً مصرع ۵۷ « آردتم لرین »، مصرع ۶۲ « شهم غو »؛ مصرع ۷۰ « بیرلا » الخ. عمومی قاعده یه مخالف اولان بواویغونمز اقلر یوزده اوچ درک، قطعی مکملیت ادعا سنده بولونمایان بر منظومه ایچین تامایله قابل فهمدر.

عربجه و عجمجه دن استعاره ایدیلن کله لرده، اصلاً اوزون صائتلی آجیق بر هجا لزومه کوره قیصه اعتبار ایدیلیر؛ مثلاً کله نك ایکنجی هجاسی « دانا » عجمجه سی « دانا » — مصرع ۱۹۹ —؛ مصرع ۲۱۹ « یا » = u؛ مصرع ۱۶۸، ۴۵۵ عربجه « خالق » = u —؛ مصرع ۲۷۴ از درلاپ = u — —؛ مصرع: زاهد = u —. منظومه نك مدخلی قطعه تقسیماتی احتوا ایتمه یور؛ قافیهلری: « آ آب آ، آ، آ، آ » الخ. . . در. لسان نقطه سنندن سو بیلجه جق چوق سوز یوقدر. صوکل درجه ناتمام اولان او یغور یازیسی و عرب ترانسقر پیسیوننده کی یچیمسز لکر، حقیقی اشکال صوتیه یی احاطه خصوصنده مشکلاتی موجب اولویور.

صائتار آراسنده ایکی نوع e موجود کی کورونیور: آجیق و قاپالی نوعی؛ ایکنجیسی قسماً ä و قسماً ä i ایله افاده ایدیلکده در. مثلاً: (er) är, (ešit) ašit, (emdi) amdi, (teb) täb, (erür) ärür؛ كذلك (er) ی احتوا ایدن بوتون شکلر: nädzä (nedzä), (Kedim) Kädim, (jejür) jäjür. الخ.

(d) لی شکلک یاننده داها مؤخر اوله رق (z) لی شکل موجوددر . مثلاً: قودوب (مصراع ۲۳۶)، قویوب (مصراع ۱۶۳)، کتیم (مصراع ۱۶۴، ۱۸۲)، فقط کیار (مصراع ۲۹۶). عرب ترانسقر پیسیوننده « لیغ » و « لیق » لاحقہ لرنده قاریشیلوق واردر .

نصایح و تحذیرات صوفیانه تک بسیط اسلوبی، شکل زنگینلکنه میدان براقیور . موجود شکلک ناشر طرفندن کتابک نهایتنده اوقق برغرامهر خلاصه سی شکلنده طویلانه مشدر . اسملرک اعراب لرنده بالخاصه منحصر آ استعمال ایدیلان «نی» مفعول بی خاصه ذ کرایدیله لیدر .

مثلاً الکنین = ال ایله = (مصراع ۲۰۲) ، تیلین = دیل ایله (مصراع ۱۳۵) ، یوزین = یوز ایله (مصراع ۱۴۷) ، بیرین - اونن = برر، اوز (مصراع ۲۰۶) . امر صیغه لری مبدولدر . مفرد مخاطب صیغه سی «بیل ، کور» کی شکلک یاننده ā - a و كذلك «غیل gil - gyi» علاوه سیله توسیع ایدیلن شکلکرده مالکدر . مثلاً : بیل آ (مصراع ۳۳۰) ، قیل آ (مصراع ۳۲۹) ، یوروکیل ، تیلکیل (مصراع ۴۱۲) ، آل کیل . بونلردن باشقه تک توك « تورغو » و « اینان ماغو » (مصراع ۳۱۲) . مفرد غائب صیغه سی « سوونسون » (مصراع ۴۲) ، « کیلماسون » (مصراع ۲۲۷) ؛ كذلك « قالسوو » (مصراع ۶۸) ، « قیلسو » [۱] (مصراع ۷۰) ، « بیلسوو » (مصراع ۷۸) الخ . جمع مخاطب صیغه سی : « آرقانک » (مصراع ۱۰۲) ، « آلینانک » (مصراع ۲۸۰) . « اول » ضمیر اشاریسی ادات اسناد اولارقا کثراً استعمال ایدیلکنده در : « اول اول » (مصراع ۲۳) . بوندن باشقا « تورور » (مصراع ۱۲۶) ، یاخود « تور » (مصراع ۲۶۳) .

تفقیدلی نسخه اوصورتله ترتیب ایدیلشدرکه، اولایینی مصراع یازیلدقدن صوکر شرح ایدیلیور و اونی متعاقب عثمانلی لهجه سنه نقل ایدیلیور . شرحلر میاننده پک چوق مفید قسملر اولدینی کی، پک خیالی و غیر علمی قسملرده مبدولاً موجوددر . بالخاصه [دشمان = توش ، طیش ، دیشاری + مان = آدام ؛ هیات مجموعه سی « طشره ادامی ، یابانچی] اشتقاقی ایشته بوضوکنجیلردندر (ص ۲۸) . بونوعدن کتابده پک چوق اشتقاقات موجوددر که، کتابه شرف و بره جک ماهیته شیلر ده کیلدرلر . متنده بالخاصه اهتمامله وجوده کتیر یله مشدر . تصحیحاتی پک چوق مساعی به احتیاج حاصل ایتمکده در . بعض قسملر [۱] بونک بویله اولدینی، فقط ناشرک آرزوایتدی کی « قیلسوو » اولمادینی، ایکنجی فقره ده آچیق بره یایی ایجاب ایتدیرن وزن کوسترمکده در .

یا کلش آکلاشلمشدر . بورادہ یالنکز براق نمونہ کوسسٹرمکلہ اکتفا ایده حکم .
(مصراع ۱۱۱ - ۱۱۲) :

بیلک لیک کیشی کور بیلور ایش اوزین * بیلپ ایتار ایشنی اوکون ماس کدین [۱]
« باق عالم کیشی ایشک اہمیتی بیلیر ! اوایشنی بیلدکن صوکر ایشمان اولماز »
ناشر یا کلش ترجمہ ایڈیور :

« عالم کیشی باق (کور) ، اوزینک (کندینک) ایشنی بیلور
« ایشنی بیلور ، ایدر (یاپار) ، کندینی اوکمز (اوکونمز)

۱۹۳ نجی مصراع : « بوکون بار یارین یوق بودونیاکی » اوقونمق لازم کلیر ؛ چونکہ
« نیکی ، اونکی ، سونکی » همقایہ اولدقاری کی معنا اعتبار ایده ناسرک « ناکی »
شکلندہ اوقوماسی دوغرو دہ کیلدر .
مصراع ۳۰۷ — ۳۰۸ :

خبر بار بیرسا اکر آدامی * ایکی قول دینارنی اول اون قول قیلور

ناشر شوپلہ ترجمہ ایڈیور :

« خبردہ وار : اکر آدم جنسندن

« ایکی کولہ بردینارہ ویرلسہ او (حریص بردینارہ) اون قول آلمق ایستہ »

حالبوکہ حقیقتدہ قول qul دہ کیل قول qol اوقومق لازم کلیر ؛ قولک عربجهسی

« وادی » [۲] در . او حالده ترجمہ نک دوغروسی شوپلہ در :

« برخبر واردہ : آدامہ دینار دولوایی وادی ہدیہ ایدلسہ اون وادی ایستہ جکدر »

« احمد » بورادہ ، قرآندہ کی : « ولوکان لبی آدم وادیانی من ذہب لئنا ناک [۳] » مصنوع

آیتنی ترجمہ ایتمشدر .

مصراع ۳۰۹ : « ناراک » یعنی « نہیہ ؟ » « نہقادر الدایچی » دیہ ترجمہ و « راک »

خیالی اولارق « حیلہ ، فریب ، رنگ ، دک » شکلارندہ تفسیر ایڈیشدر .

[۱] ناشر « کدین » رینہ « کندین » اوقویورکہ ؛ وزن طولایسیلہ موافق دہ کیلدر .

[۲] رادلوف ، لغت ، ج ۲ ، ص ۵۸۲

[۳] نولده کہ - شواللی ، قرآن تاریخی ، ج ۱ ، ص ۲۳۴ و متعاقب

مصراع ۳۴۶ : معناسز « تاتار » کلهسی « قاتار » کلهسندن تحریف ایدیلشدیر.

زهر قاتار (مصراع ۲۰۴) = « تاتیریر » اصلا اولاماز .

مصراع ۵۰ : ولیکن بوشارده شرا آرسلائی : یعنی « فقط قیزدینی زمان او شرا ارسلائیدر » ؛ حالبوکه ناشر (ص ۱۰۳ نوطه) « شرا عربجهده «جول» دیمکدر» دیور. حقیقتده ایسه «شرا» عراقده ویل عربستانده بر آرسلان زه ویرینک اسمیدر [۱] . بوققره چوق مهمدر، زیرا اسکی عربجه بر منظومهده تشکل ایدن «فرازه ٹولوژی» [۲] نک شیزق تورکجه منظومهسنه قادار داخل اولدیقتی کوسترمکدهدر .

(ص ۹۲) دهکی « خواجه ارنب » محقق « خواجه ادیب » دن محرف اولسه کر کدر.

تاروسه قورالسکی

[« کوروشی چونا آرخیوم » مجموعه سنک ج ۱ ، ص ۵ ، ۱ یسان ۱۹۲۵ نسخه سنده انتشار ایدن بومقاله ، کوریلی زاده احمد جمال بک طرفندن ترجمه ایدیلشدیر *]

[۱] یاقوت ، مجمع البلدان ، ووستنفلد . طبعی ، ج ۳ ، ص ۲۶۸

[۲] باقیکنز : اسد شران ، لسان العرب ، ج ۳ ص ۴۶۹ ؛ ج ۱۳ ؛ ج ۴ ، ص ۱۲۲ ، ص ۵ ؛

ج ۴ ، ص ۱۲۲ ، ص ۱۶

[*] بومقاله « تورکیات مجموعه سی » نک ۱۹۲۵ ده انتشار ایدن برنجی جلدندن اول چیقیدینی

جهتله ، « پروفور قورالسکی » نک ، « هبة الحقایق » ک یکی بولونان نسخه سی حقننده « نجیب عاصم » بک

و « وادیب احمد » حقننده کوریلی زاده فواد بک مقاله لرندن طبیعتله معلوماتی اولامامشدر . بناء

علیه ، بوراده کی بعض جهتلی ، مذکور مقاله لره کوره تصحیح ایتمک ایجاب ایدره .

« هبة الحقایق » حقننده پروفور « ژان دونی » طرفندن « ره وو دوموند موزولمان » ه یازیلان

نقیدک خلاصه سی بونسخه مزده « تورکیات خبرلی » نک « فرانسه » به عائد قسمنده ، ینه عین ائردن

معارف وکالی کتبخانه لر مدیری حسن فهمی بک طرفندن بولونان بعض پارچالره عائد یکی معلوماتده

« تورکیه » به عائد قسمندهدر [مدیریت] .